

Ústav fyzikální chemie Jaroslava Heyrovského, AVČR v.v.i.
Dolejškova 3, 182 23 Praha 8

Mikroskopie rastrovací sondou II optické/analytické metody

Pavel Janda

Laboratoř mikroskopie rastrovací sondou

Odd. elektrochemických materiálů

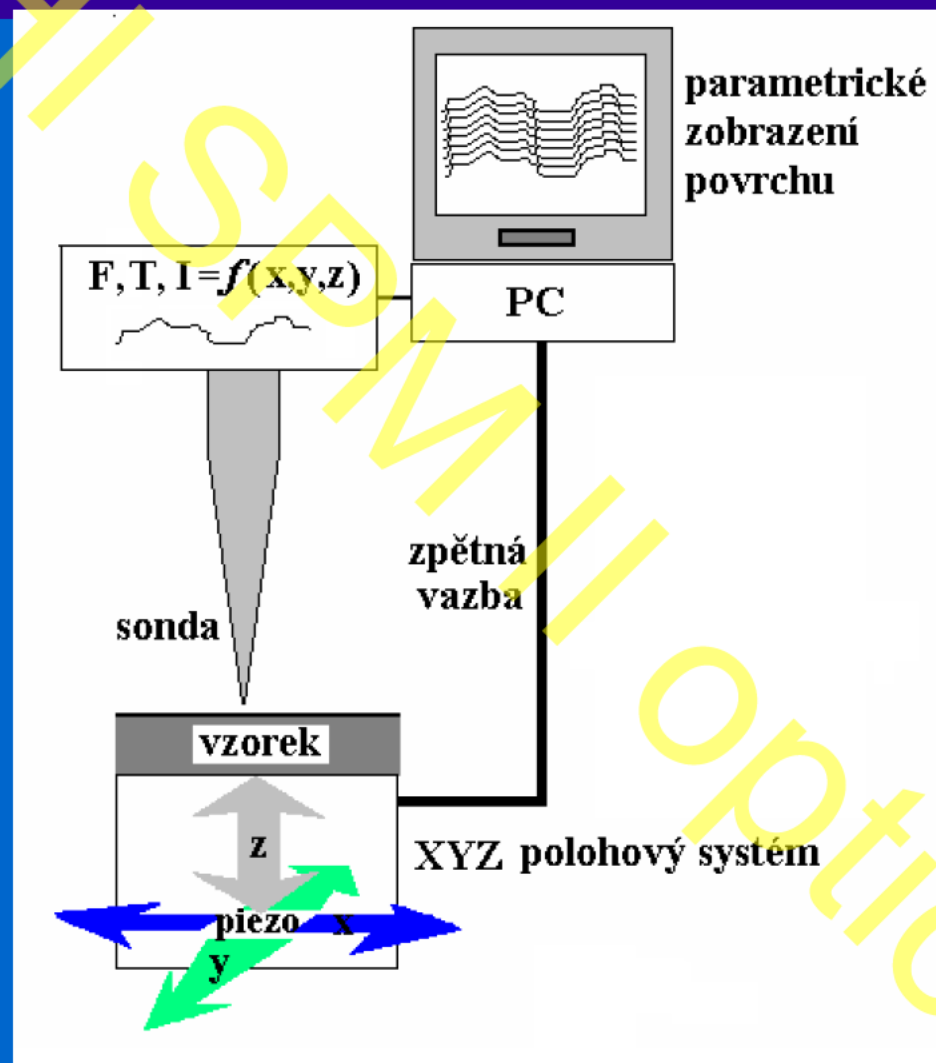
<http://www.jh-inst.cas.cz/>

<http://www.jh-inst.cas.cz/~janda>

pavel.janda@jh-inst.cas.cz

Mikroskopie rastrovací sondou

Scanning Probe Microscopy

Rozdělení SPM podle druhu přenášené informace

Přenos náboje

Elektrony - tunelová mikroskopie (STM)

Ionty - elektrochemická mikroskopie (ECM)

Silové interakce - mikroskopie atomárních sil (AFM)

Dlouhého dosahu: magnetické, kulombické

Středního dosahu: van der Waals (dipol-dipol, indukce dipol-nepolar., kapilární síly: kapalina-sonda...)

Krátkého dosahu: vazebné interakce (atraktivní)
repulzivní (deformační)

Přenos elektromagnetického záření

UV/Vis/IR - optická mikroskopie/spektroskopie blízkého pole

Scanning Near-Field Optical Microscopy (SNOM/NSOM)

(IR - Thermal Microscopy (ThM))

Hrotem zesílená optická mikroskopie/spektroskopie

Tip-Enhanced Near-Field Optical Microscopy (TENOM)

Raman Spectroscopy (TERS)

Fluorescence Microscopy/Spectroscopy (TEFM/S)

Rozdělení mikroskopických metod podle rozlišení

OPT: optická mikroskopie vzdáleného pole

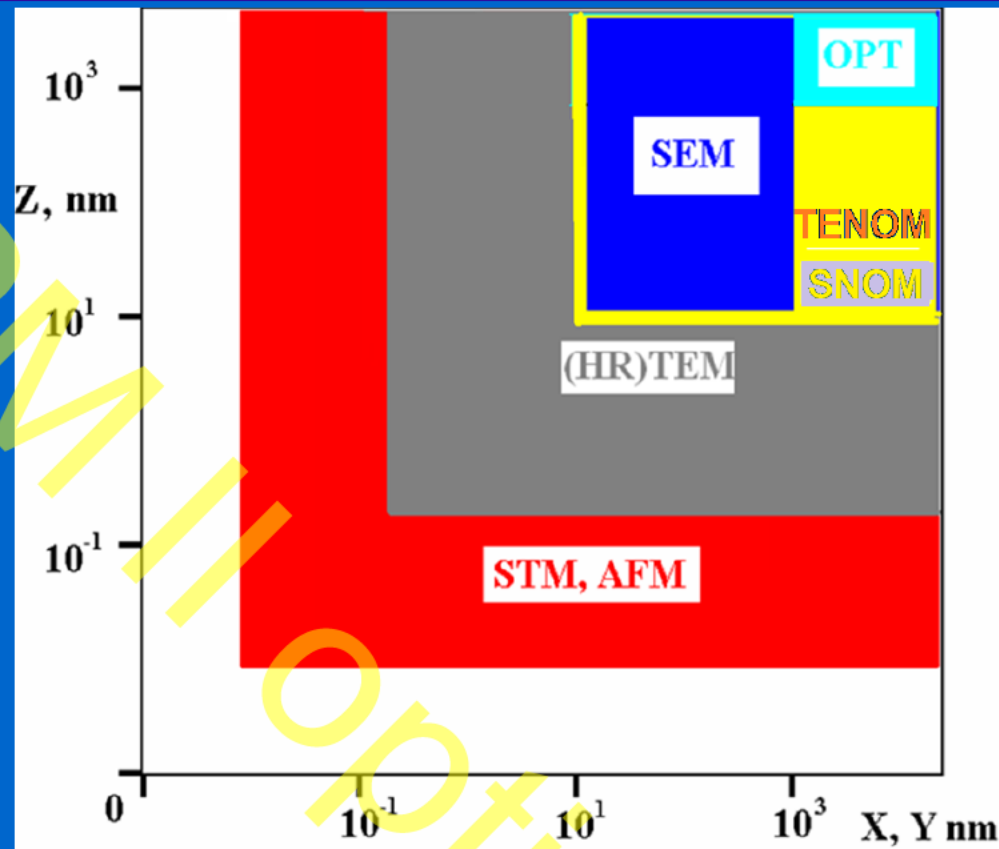
SNOM: Mikroskopie blízkého pole

TENOM: Hrotem zesílená mikroskopie/spektroskopie blízkého pole

SEM: Skenovací elektronová mikroskopie

HRTEM: Transmisní elektronová mikroskopie s vysokým rozlišením

STM, AFM: Tunelová mikroskopie, mikroskopie atomárních sil

•
•
•

**Optická mikroskopie a spektroskopie
v mikroskopii rastrovací sondou**

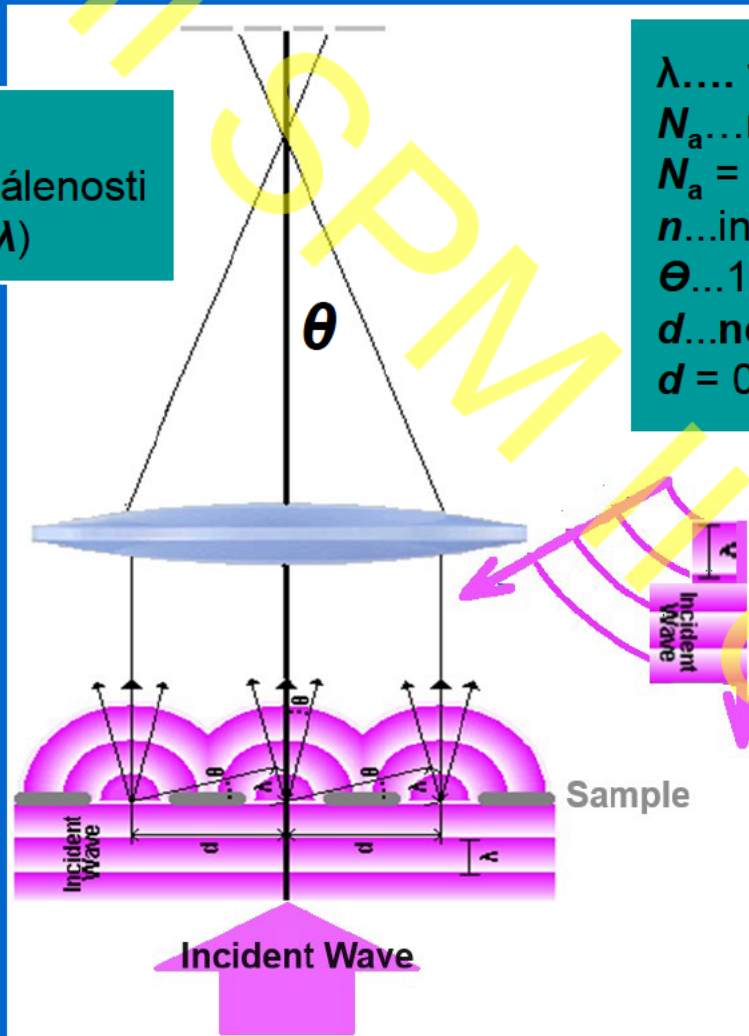
Optic

•
•
•
•
•
•
•
•

Mikroskopie vzdáleného pole

Far field

snímací prvek ve vzdálenosti $z \gg \lambda$ (typicky $z \gg k\lambda$)

λ ... vlnová délka

N_a ... numer. Apertura ($\Rightarrow$ rozliš. schopnost)

$$N_a = n \sin \Theta$$

n ... index lomu (vzduch 1)

Θ ... 1/2 max. úhlu paprsku k ose

d ... nejmenší rozlišená vzdálenost

$$d = 0.61\lambda/N_a$$

Pro $\lambda = 500$ nm (vis)

$$N_a = 0.9$$

$$\Rightarrow d \geq \sim 340$$
 nm

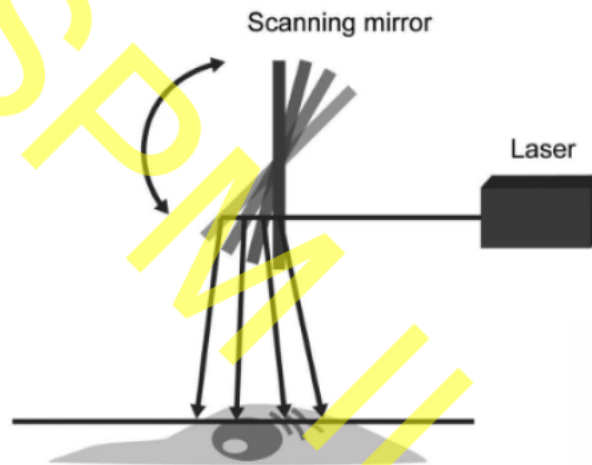
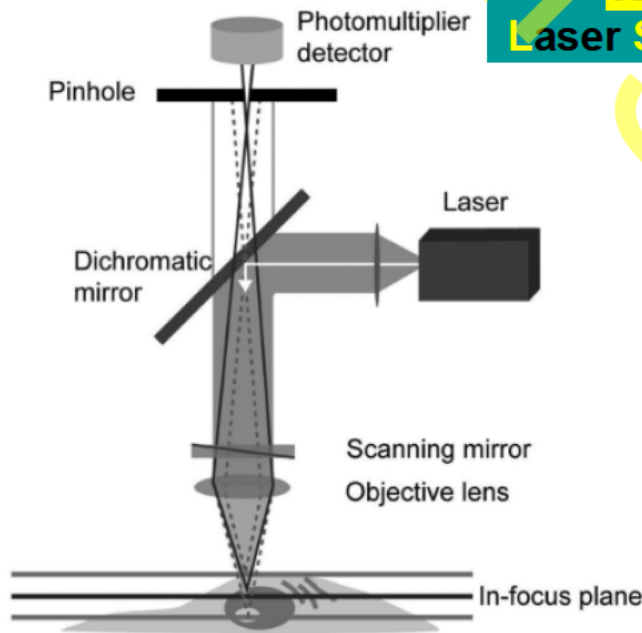
Roz řešení – kvalita optiky

Kriteria Abbe/Rayleigh

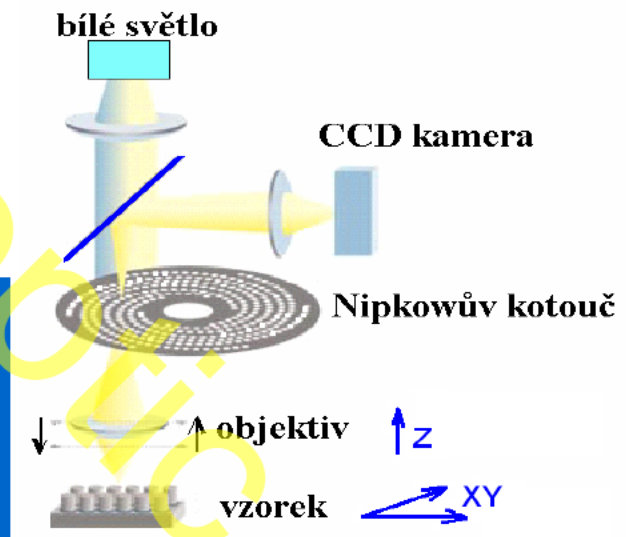
- barevná disperze
- difrakční limit
- index lomu
- vstupní úhel

Rastrovací princip v mikroskopii vzdáleného pole

3D konfokální rastrovací mikroskop Laser Scanning Confocal Microscopy (LSCM)

Spinning Disk Confocal Microscopy (SDCM)

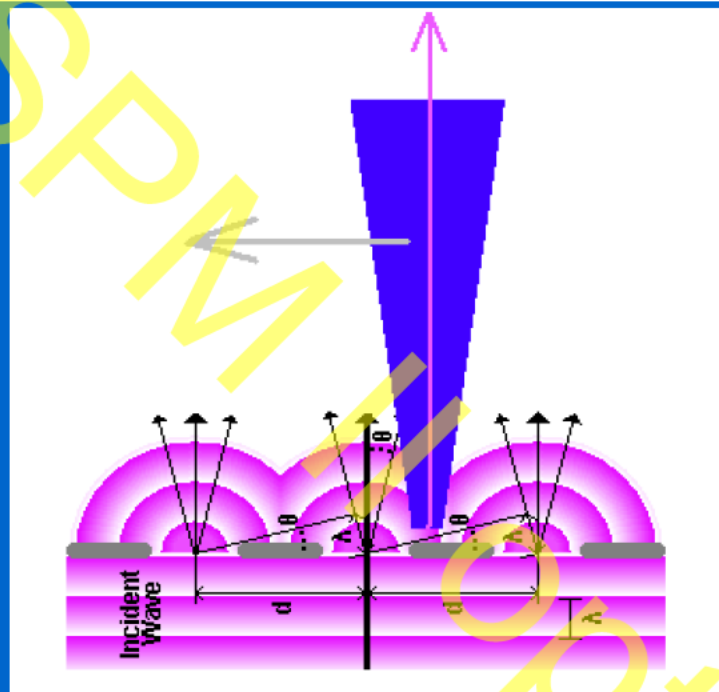

- 1) Snímá obraz povrchu fokusací na jediný bod v úzkém rozmezí hloubky fokusace – bod po bodu.
- 2) Úzká apertura (clona) zabraňuje nefokusevaným (*out-of-focus*) paprskům účastnit se tvorby obrazu
- 3) Snímání více 2D obrazů v různé hloubce vzorku
=> Rekonstrukce 3D struktur (*optical sectioning*)
=> **Dosahuje vyššího rozlišení a kontrastu**

Mikroskopie a spektroskopie blízkého pole

Scanning Nearfield Optical Microscopy (SNOM/NSOM)

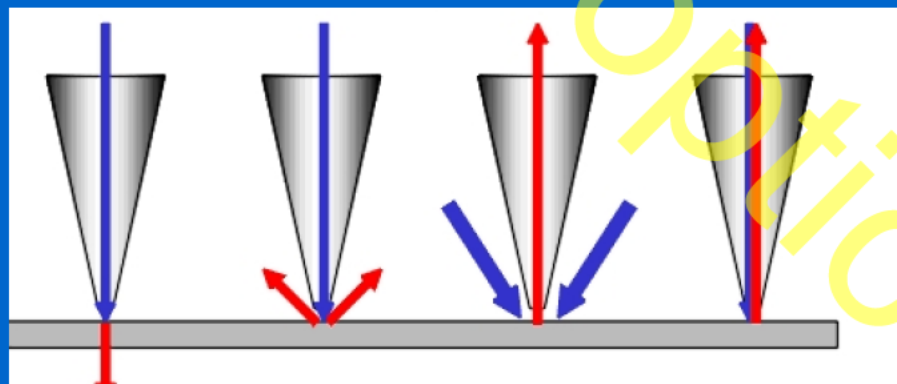
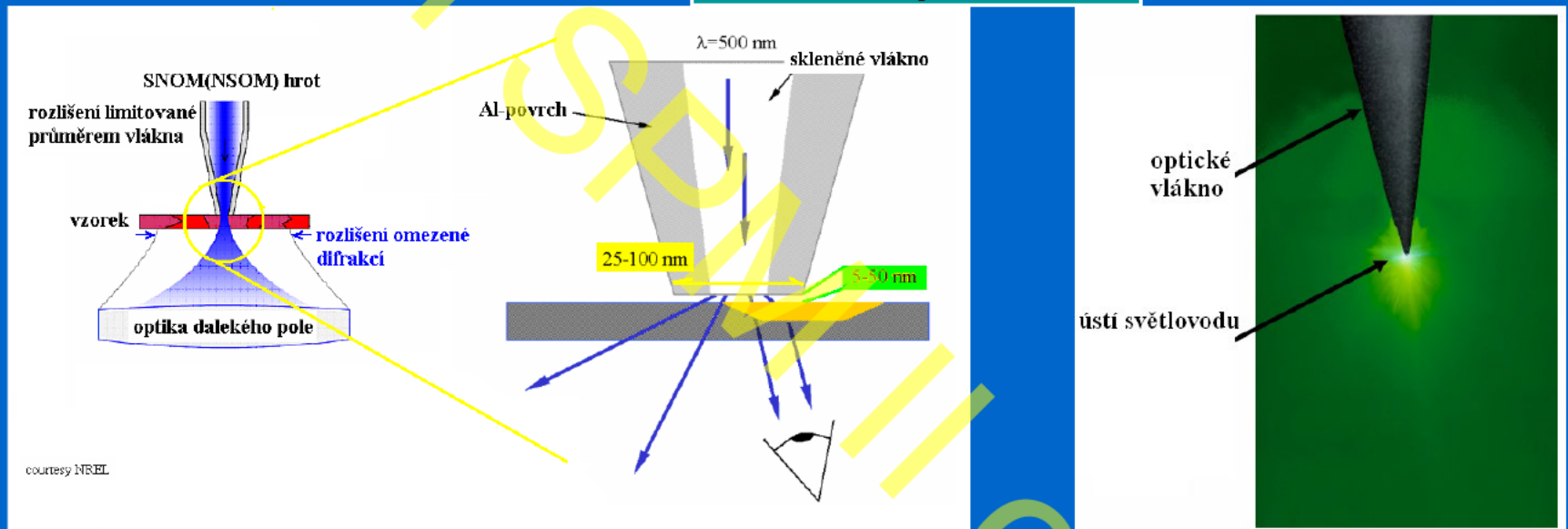
Near field –
snímací prvek ve vzdálenosti
 $z < \lambda$

Rekonstrukce obrazu snímaného bod po bodu
z malého fragmentu vlnoplochy
Nejmenší rozlišená vzdálenost $d \sim$
 $\Rightarrow$ **apertura sondy N_a** ,
 $\Rightarrow$ vzdálenost od povrchu vzorku z

Mikroskopie a spektroskopie blízkého pole

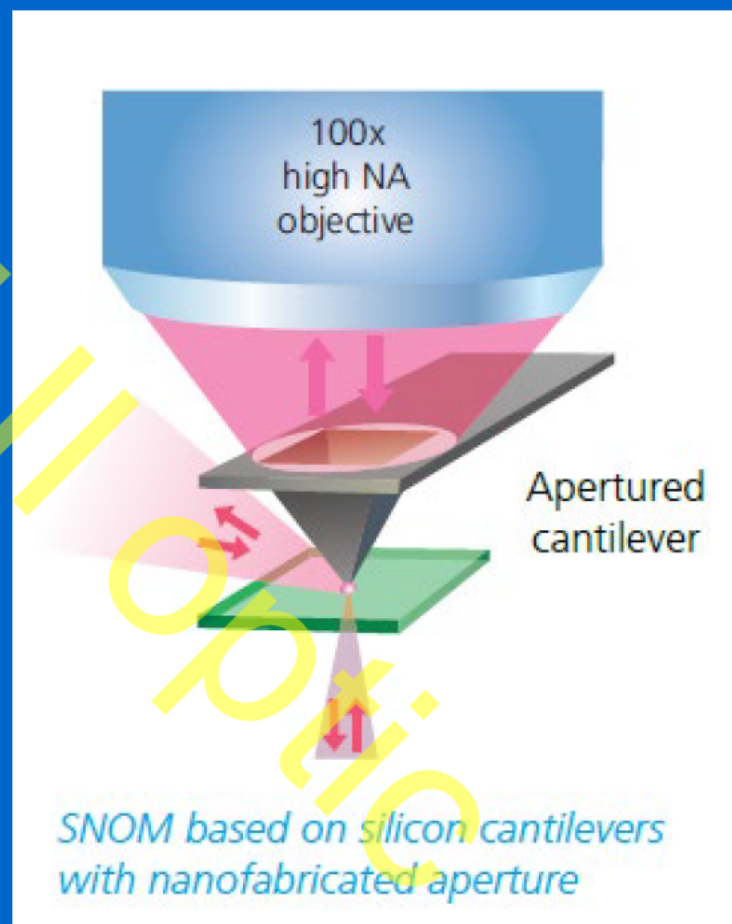
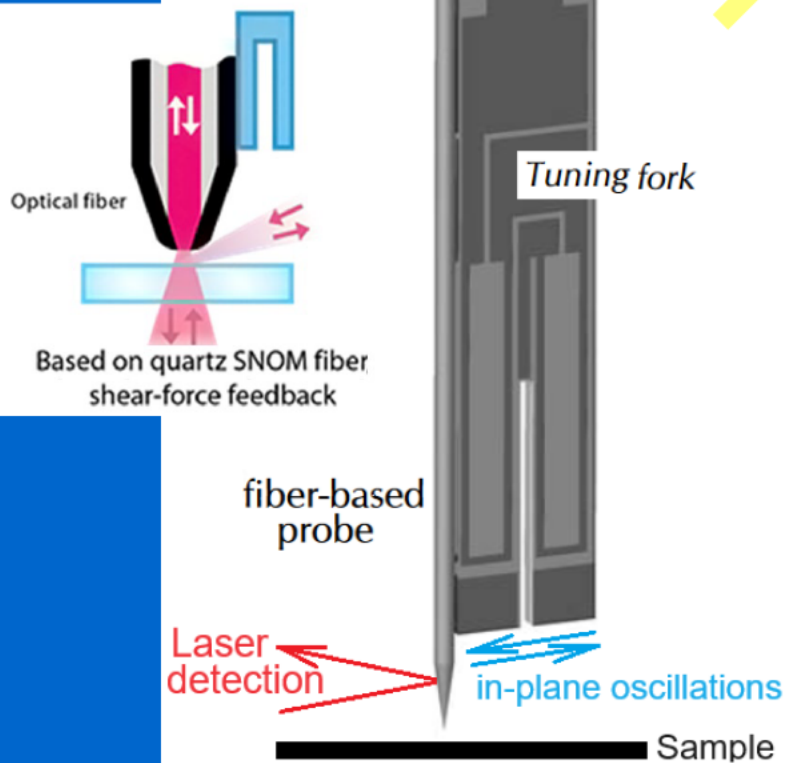
SNOM s aperturou

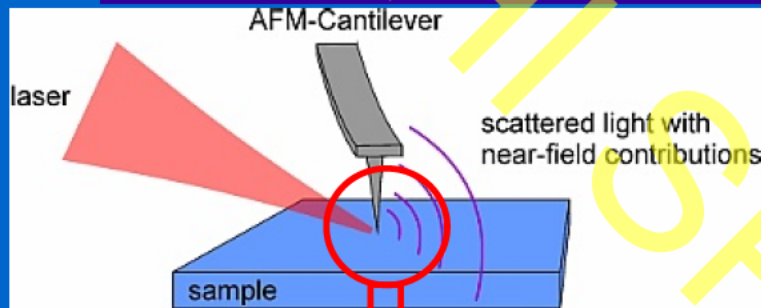
Mikroskopie a spektroskopie blízkého pole

SNOM s aperturou

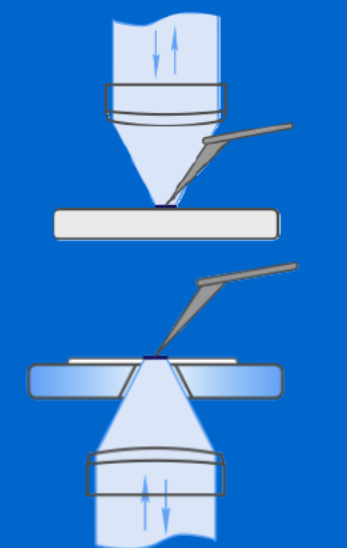
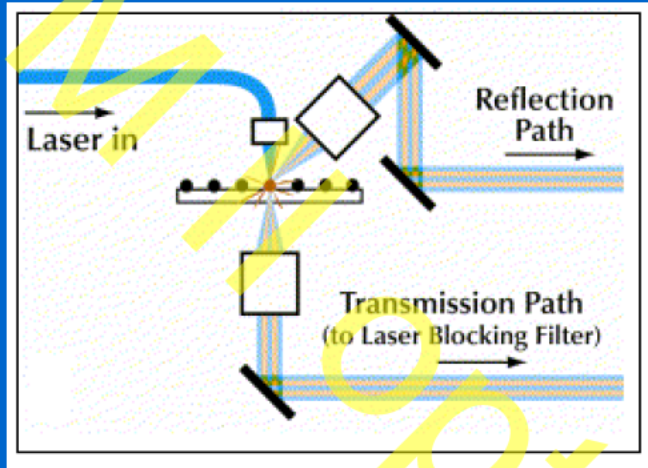
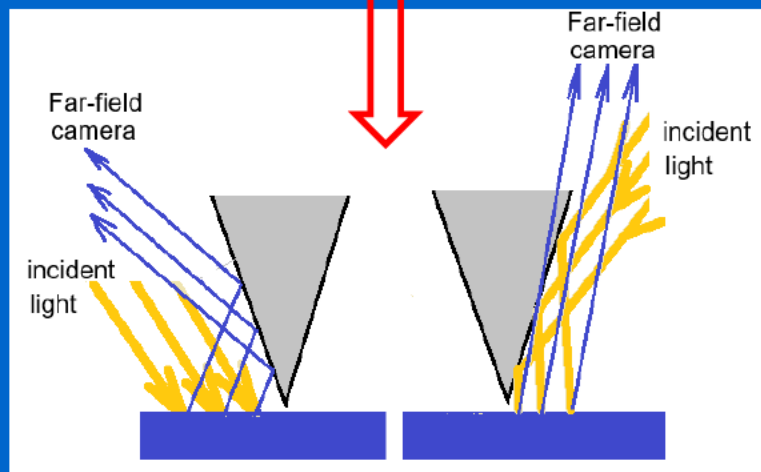
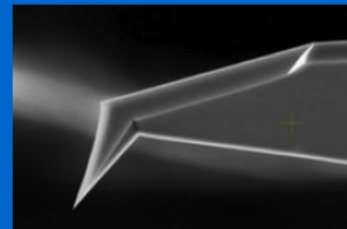
Shear force (piezo) detection
Optical fiber (Self-sensing)

Mikroskopie a spektroskopie blízkého pole

SNOM bez apertury -
Scattering SNOM (s-SNOM)

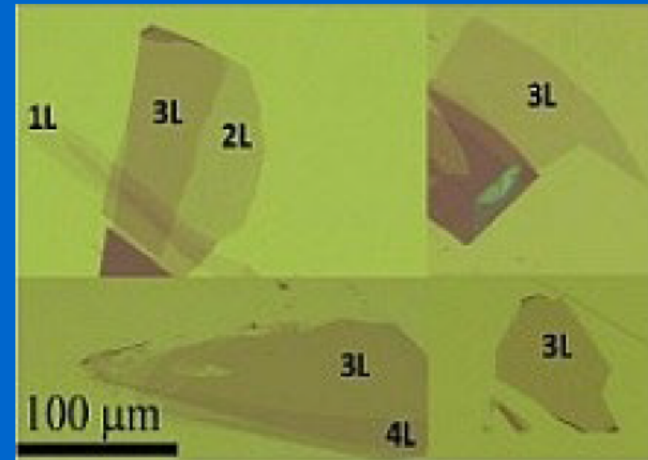
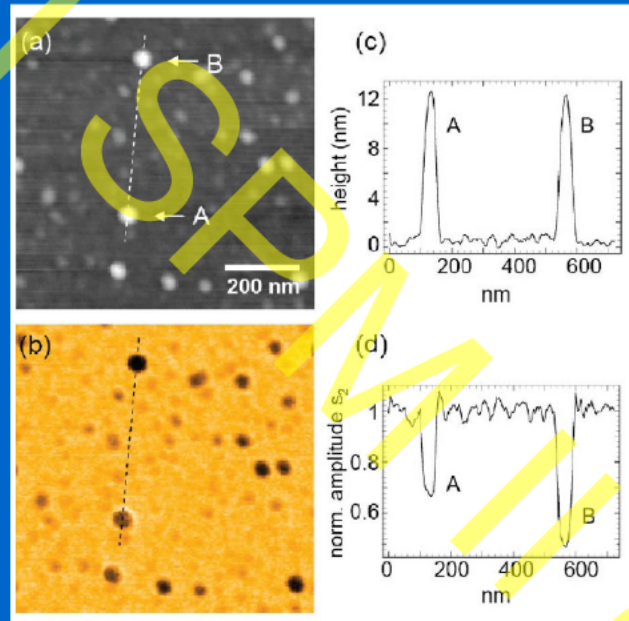
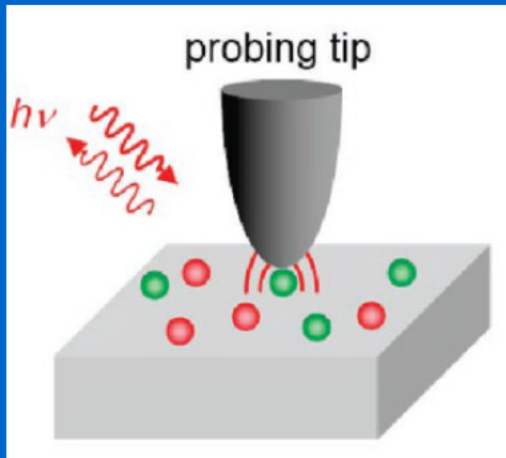

Pracuje se světlem odraženým
(dispergovaným) zrcadlovým povrchem
vrchlíku hrotu SPM

A. Bek, R. Vogelgesang, K. Kern: Apertureless scanning near field optical microscope with sub-10nm Resolution, REVIEW OF SCIENTIFIC INSTRUMENTS 77, 043703 (2006)

SNOM – materiálový kontrast

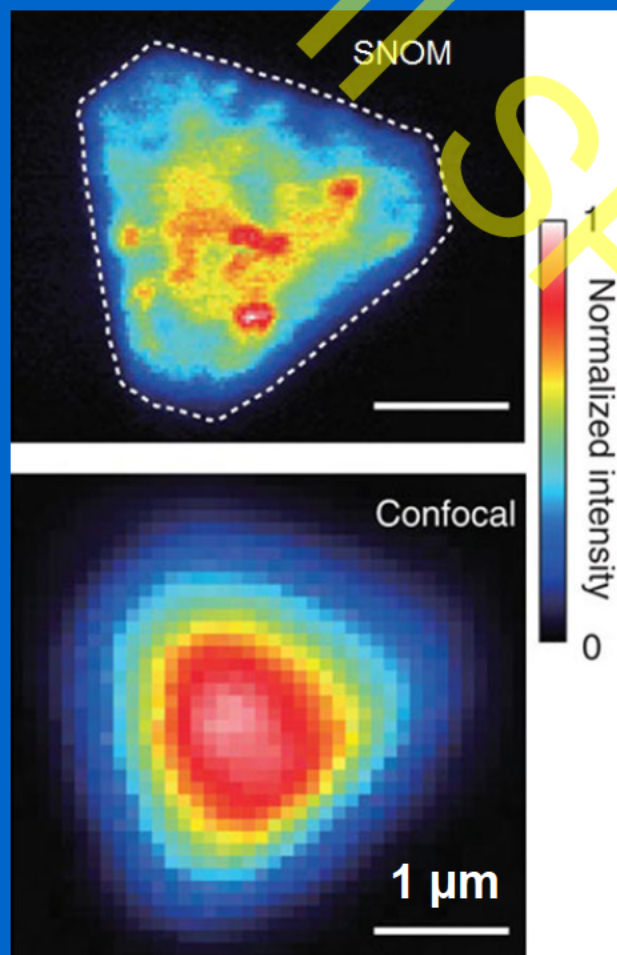
Reflexní (s-)SNOM bez apertury

s-SNOM
rozlišení ~10 nm Au, PS
nanočástic v binární směsi
immobilizované na Si substrátu.
($\lambda = 10.6 \mu\text{m}$)

Materiálový kontrast dovoluje
optické odlišení 1, 2, 3, 4
grafénových vrstev (na SiO_2)
s rozdíly v tloušťce ~0.6 nm

Luminiscenční SNOM

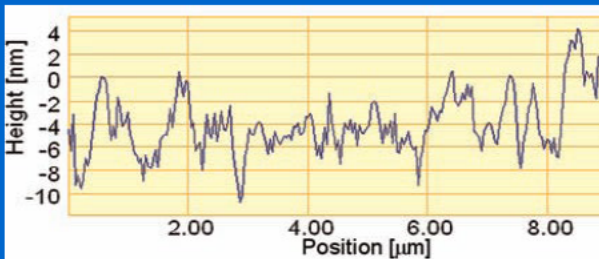
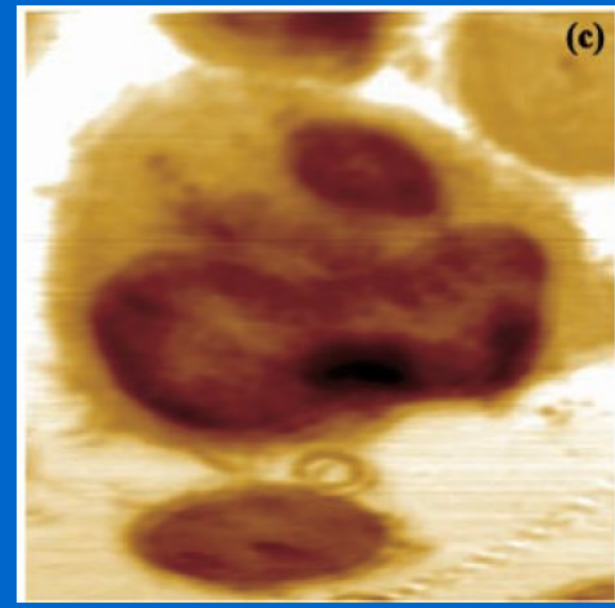
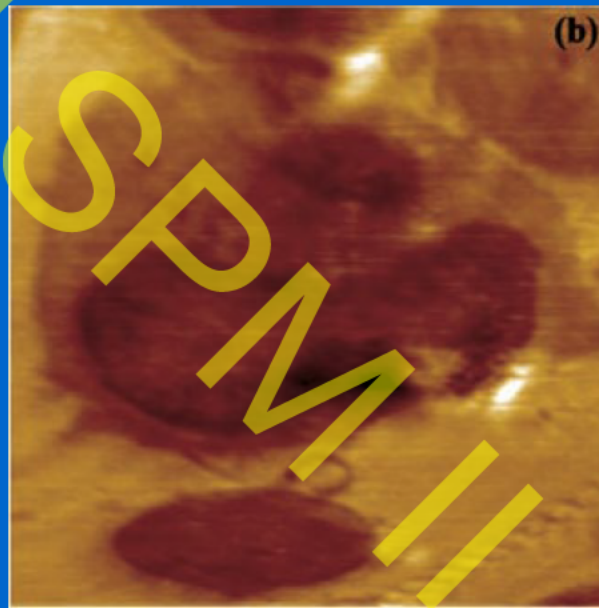
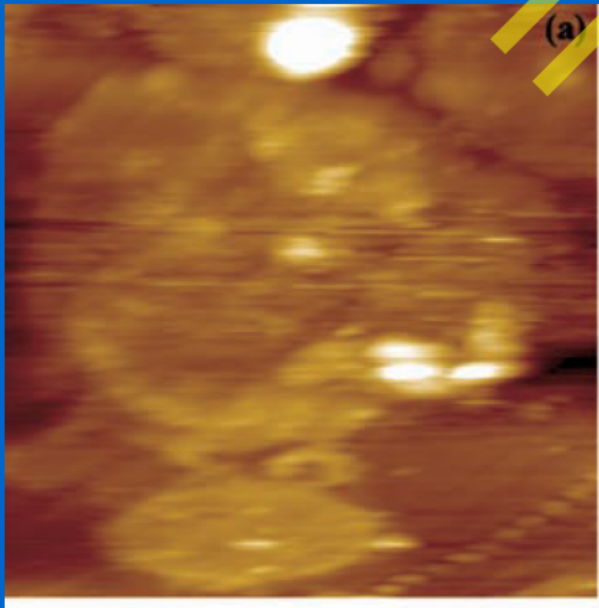

Near Field

Fotoluminiscenční mapa MoS₂

Far Field

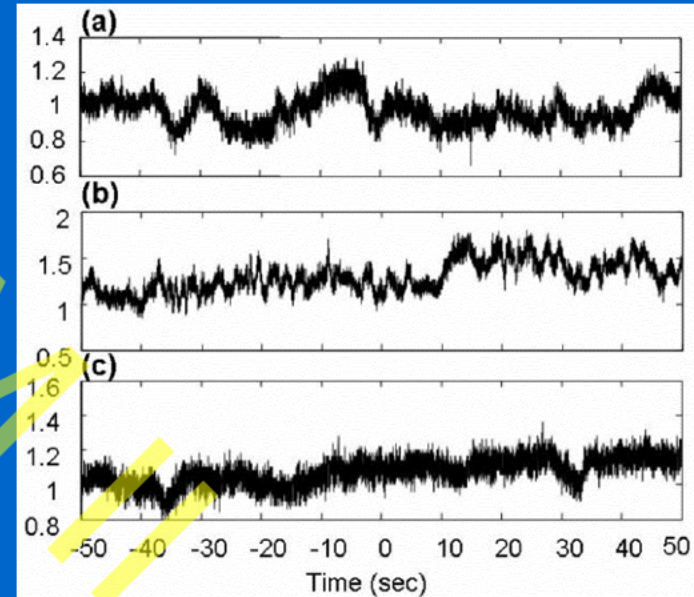
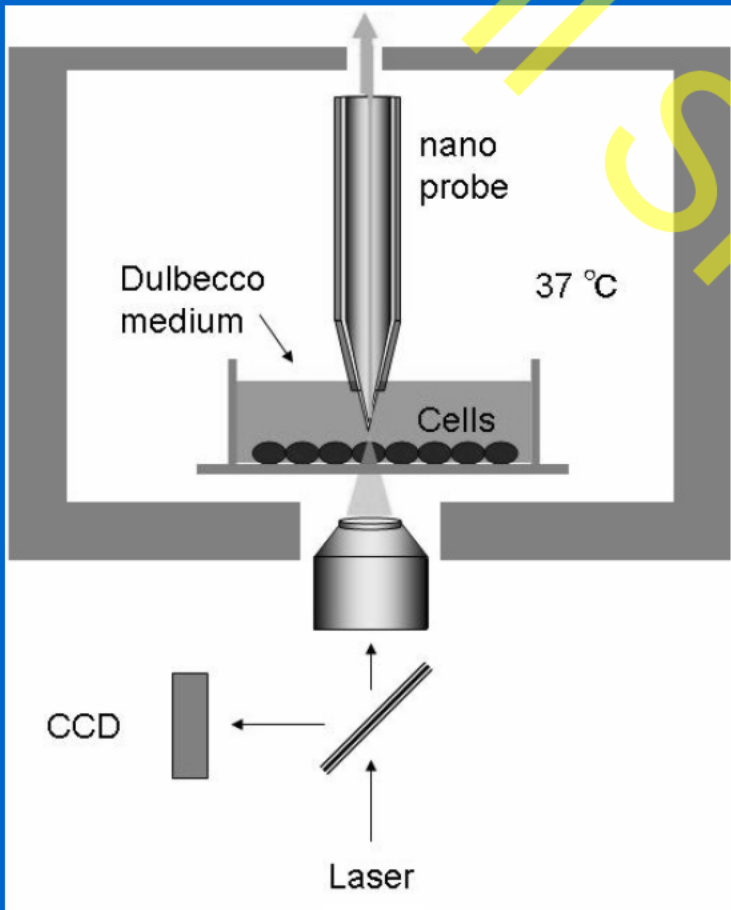
Zobrazení technikou SNOM

AFM topography (a), SNOM (b,c) images on ultrathin sections of apoptotic Jurkat cells embedded in araldite resin; SNOM optical reflection (b) transmission (c). Scan area 25 $\times$ 25 μm .

AFM/SNOM

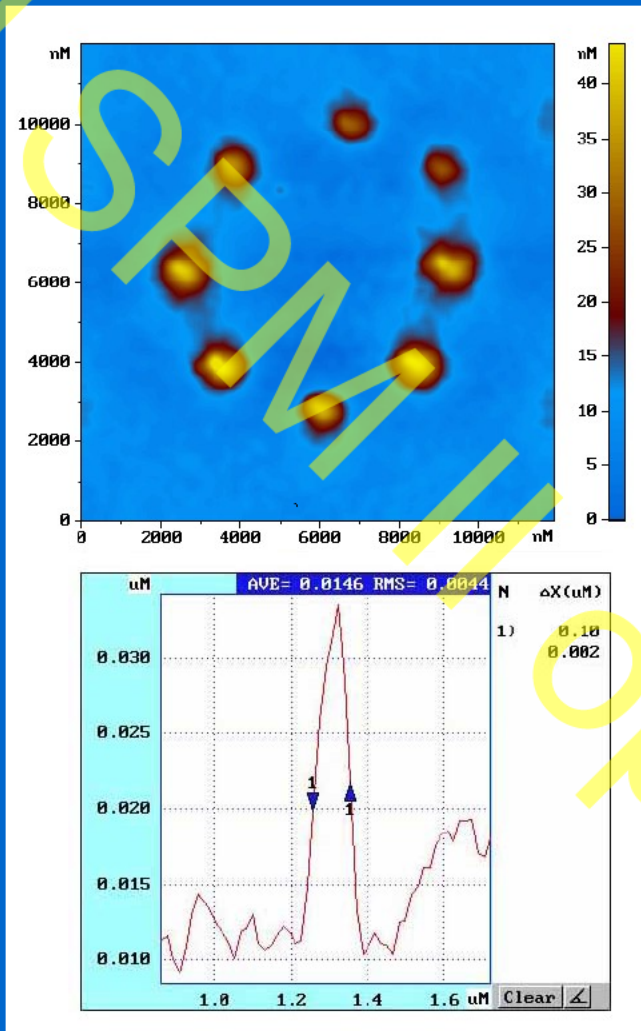
bezkontaktní snímání vibrací buněčných membrán

Time profile of neuroendocrine tumor cell recordings: Normal conditions (a)
With Nerve Growth Factor 24h (b)
Necrosis - 4h H₂O₂ (c)
Time frame 100 sec for each recording

Pohyby buněčné membrány indikují fyziologický stav buňky

SNOM litografie

Nanočásticový zesilovač světla

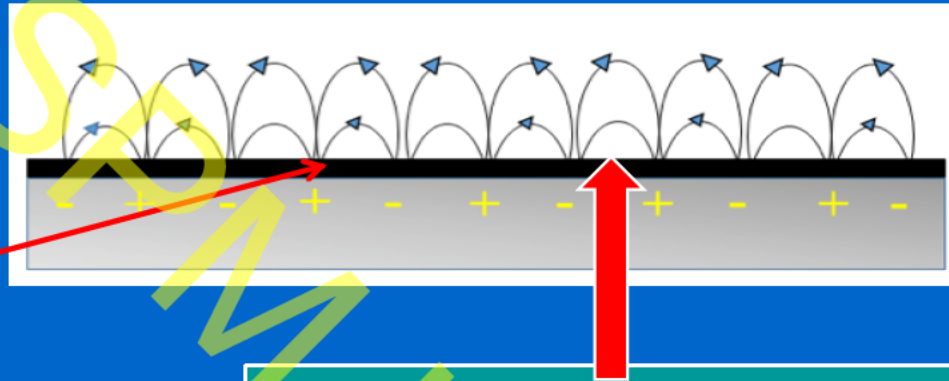
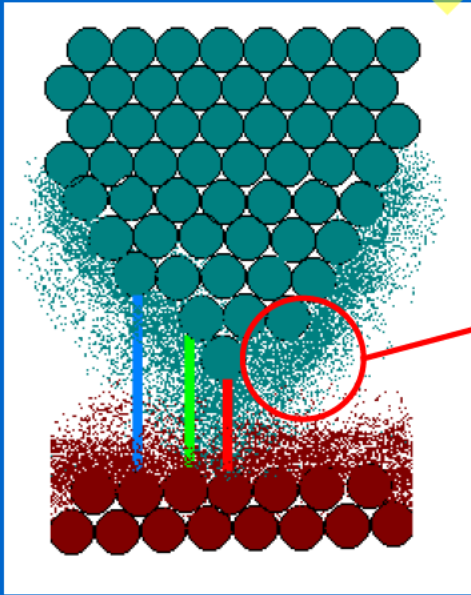
Plasmonové rezonanční zesílení světla

Povrchové zesílení
Surface Enhanced (SE)

Zesílení hrotem
Tip Enhanced (TE)

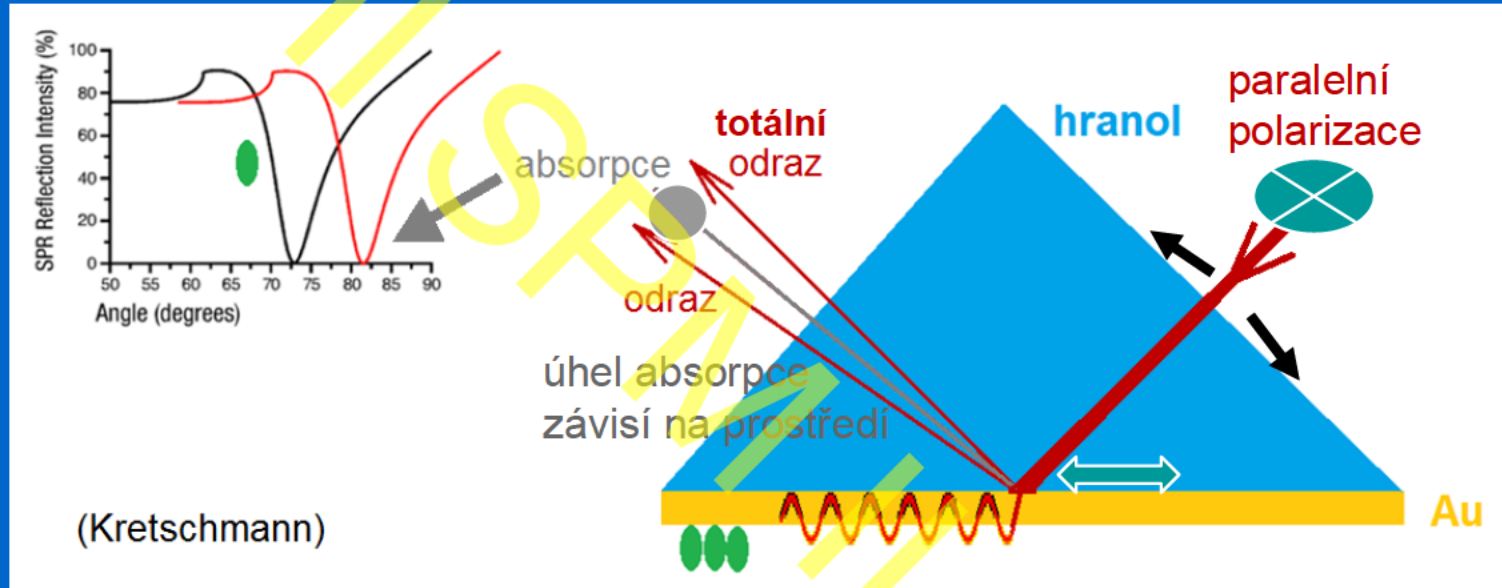
Elektronová hustota na mezifází vodič/dielektrikum

Vlna elektronové hustoty postupující podél mezifází kov–dielektrikum (elektronová „kapalina/plasma“ [Maxwell]). Oscilace nábojové hustoty a elmag. pole = povrchová vlna => **Plasmon (polariton)**.

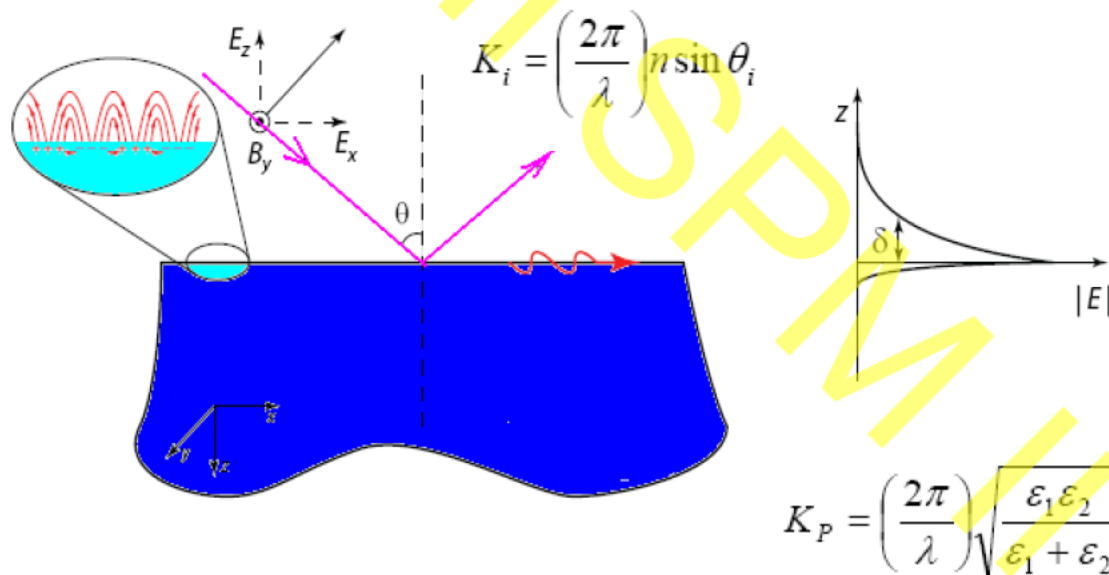
$I_T \sim V_B f_{mTS}(V_B) \exp[-2z\sqrt{(2m\Phi_{ST}/\hbar^2)}]$
 $\hbar = h/2\pi$, $f_{mTS}(V_B)$ ...redukovaná Planck.
konst.
 z ...vzdálenost hrot-vzorek ($\sim 10^{-1}$ nm)

Povrchový plasmon neradiační – povrchová vlna

Povrchový plasmon (*polariton*): Neradiační (nevyzařující) elektromagnetická povrchová vlna, šíří se podél mezifází materiálů s negativní permitivitou (vodič) a dielektrikem (prostředí - plyn, kapalina, vakuum) => její parametry jsou citlivé na změny mezifází – např. adsorpce, vazebné interakce na vodiv. povrchu

Povrchový plasmon a povrchová plasmonová resonance (SPR) neradiační – povrchová vlna

Teor. modely:

R. Ritchie 1957

Drude-Lorentz-Sommerfeld,
Novotny,

kvant. teorie...

E_p elmg. pole: el. složka polarizovaná paralelně s mezifázím,

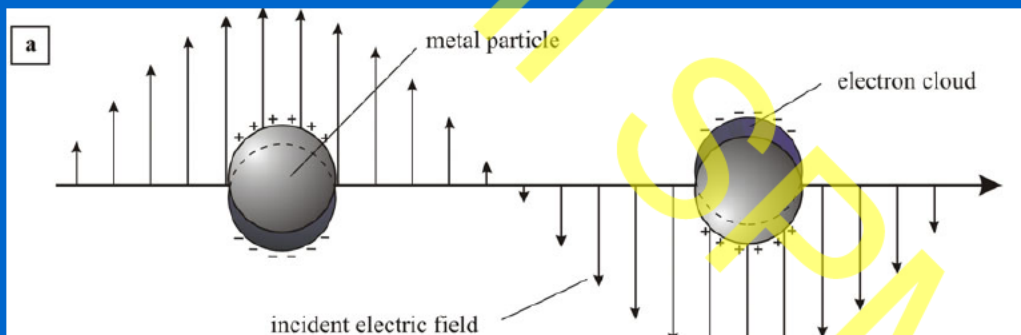
K_i, K_p vlnové vektory dopadajícího elmg. pole a plasmonu,

v resonanci $K_i = K_p$

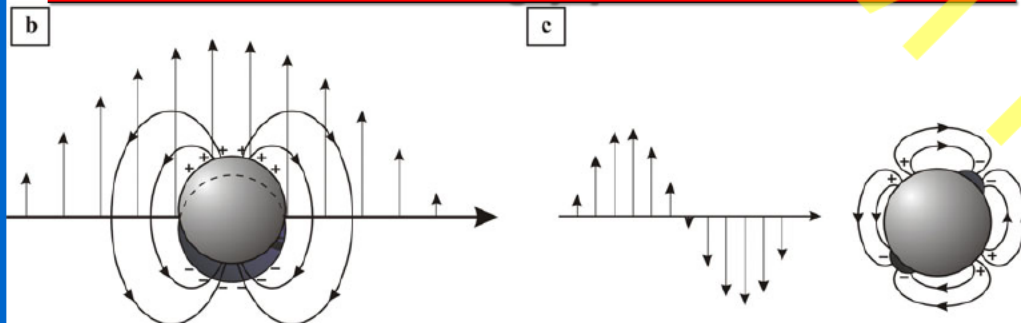
$\epsilon_{1,2}$ dielektr. konstanty kovu a prostředí ,

Θ_i úhel dopadu elmg. záření (paralelní polarizace) a max. absorpce

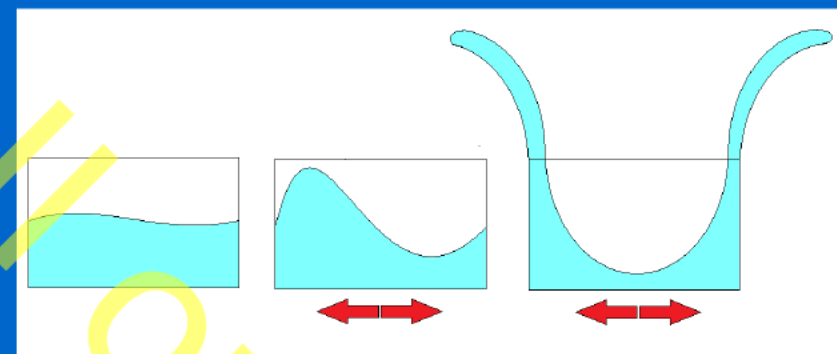
Kovová nanočástice = plasmonový rezonátor radiální vlna (vyzařující) - zesilovač světla

kovová nanostruktura funguje jako rezonátor a anténa.

Nanočásticový plasmon:
Min. rozměr částic: > 2 nm
=> neexistují lokalizované energetické hladiny (pás/oblak)

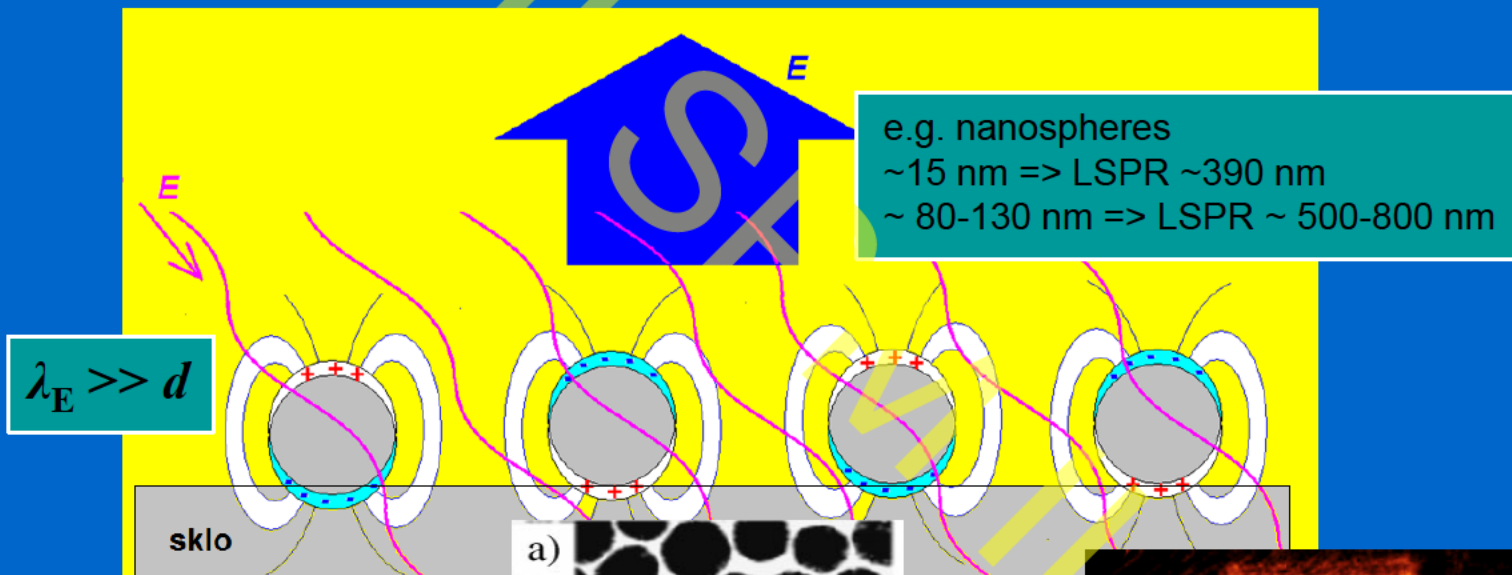

Interakce se světlem => excitace oscilací e⁻ oblaku
Malé částice: dipólová radiace (a, b) => emise dipólu
Velké částice: kvadru-/n-pólová radiace => povrchová vlna => potlačená emise (c)

$$\omega_p \sim \sqrt{(ne^2/\epsilon_0 m^*)}$$

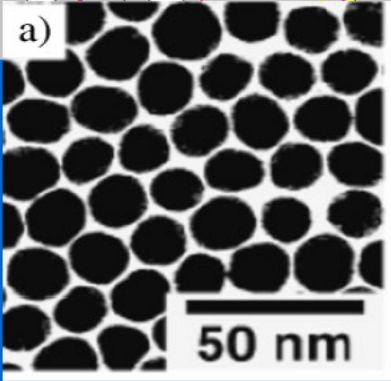
ω_p plasmon. frekvence
 m^* ef. hmot. vodiv. e⁻
 ϵ_0 permitivita prostředí

Realizace povrchové plasmonové resonance - povrchové zesílení elmg. energie (Surface-Enhanced)

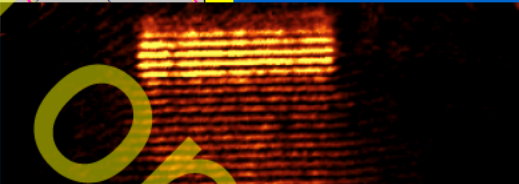

e.g. nanospheres
~15 nm => LSPR ~390 nm
~ 80-130 nm => LSPR ~ 500-800 nm

$\lambda_E \gg d$

Au nanočástice pro SE zesílení
(zobrazeno TEM)

SNOM zobrazení povrchového plasmonového zesílení (plasmon-polariton wave) na nanostrukturované metalické mřížce - Localized Surface Plasmon Resonance (LSPR)

Využití povrchové plasmonové resonance

Zvětšení citlivosti spektroskopických technik -

fluorescence, reflexní spektroskopie, zvláště Ramanovy spektroskopie (**SERS**),

- povrchové zesílení Ramanovy spektroskopie $\sim 10^{14} - 10^{15} \times$

=> umožňuje identifikaci jediné molekuly

Posun plasmonové resonance adsorpcí molekul na mezifázi (posun ϵ)

=> měření tloušťky adsorbovaných vrstev, vazebné konstanty ligandů...

Biosensory založené na barevných změnách

Senzory typu „lab-on-a-chip“

Label-free senzory, nanoplasmonika

Aspekty použití povrchového zesílení v Ramanově spektroskopii

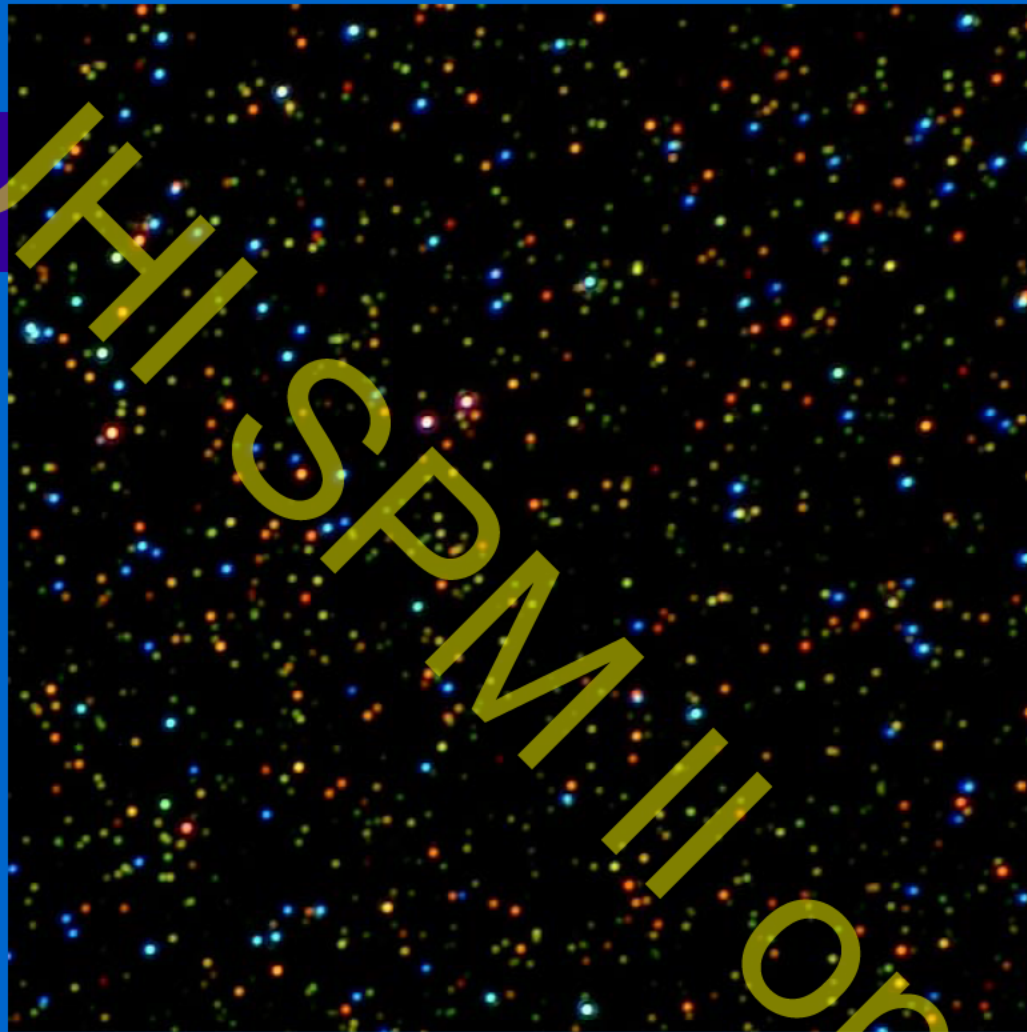
Surface Enhanced Raman Spectroscopy (SERS)

Výhody

- Vysoký světelný zisk
Max. zesílení – pro dopadající a/nebo rozptýlené světlo
(ale jen pro frekvence s minimálním posunem – Raman,
velmi posunutá nemohou být obě v rezonanci => menší zesílení)
- Strukturní informace

Nevýhody

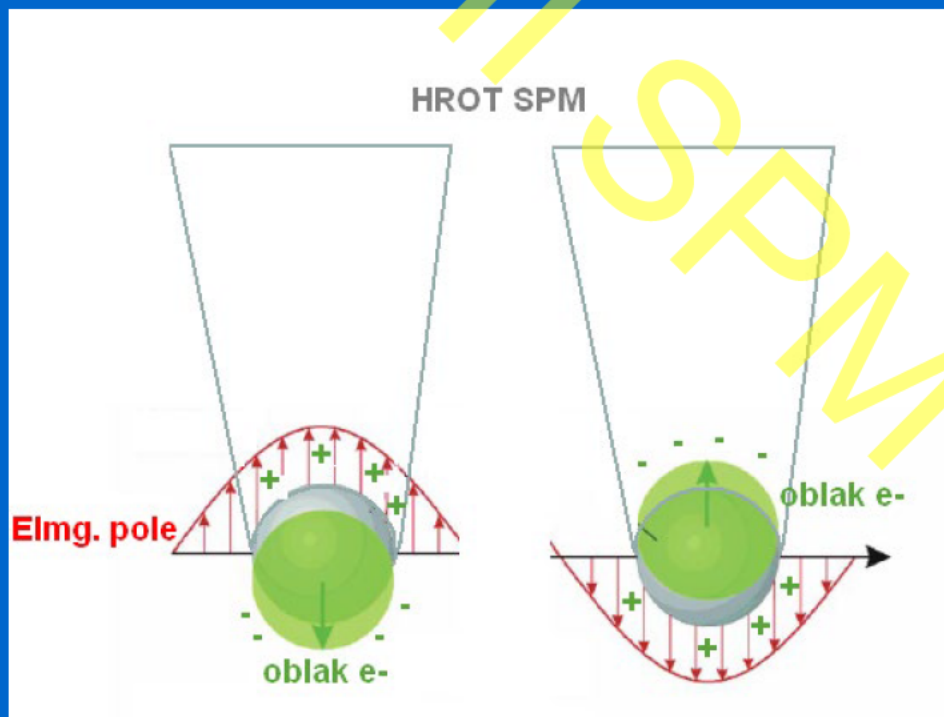
- Nutnost vytvoření nanostrukturovaného metalického povrchu
Zesílení jen na kovových nanostrukturách - nanočástice, nanodráty..
Vis: Au, Ag (elektrochemicky zdrsňené Ag: (Fleischman M., 1974)
NIR: Cu =>
- Nehomogenní pokrytí nanostrukturami - agregace nanočástic,
vznik „Hot-Spots“ (signál není reprezentativní na celém povrchu)

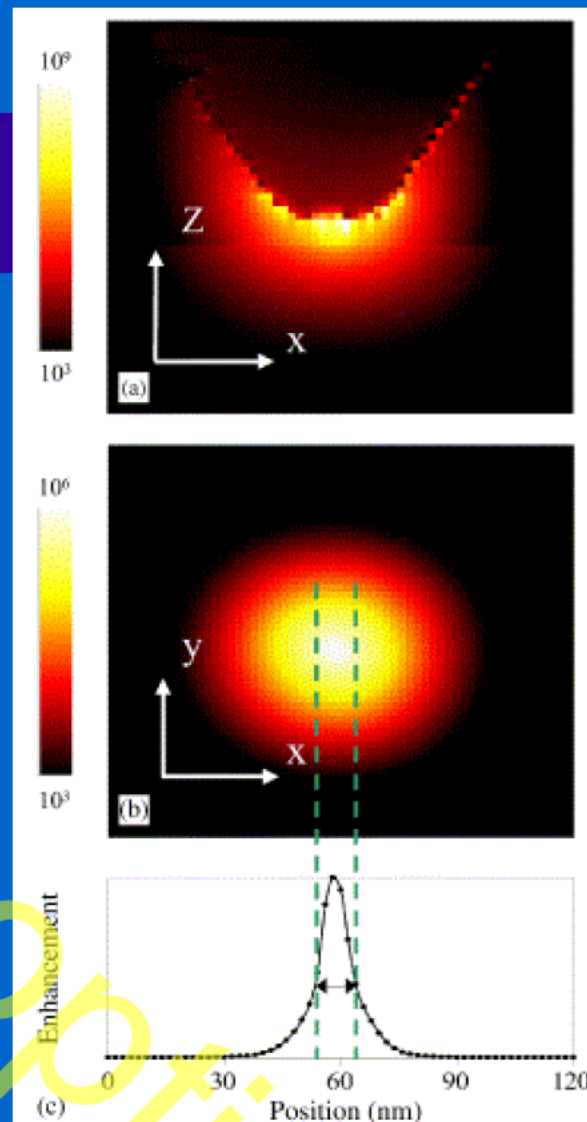
Optický mikroskopický snímek (temné pole) světla rozptýleného nanočásticemi

Ag (nanosféry) Au (nanosféry) nanotyčky

Plasmonová resonance hrotem zesílená (Tip-Enhanced)

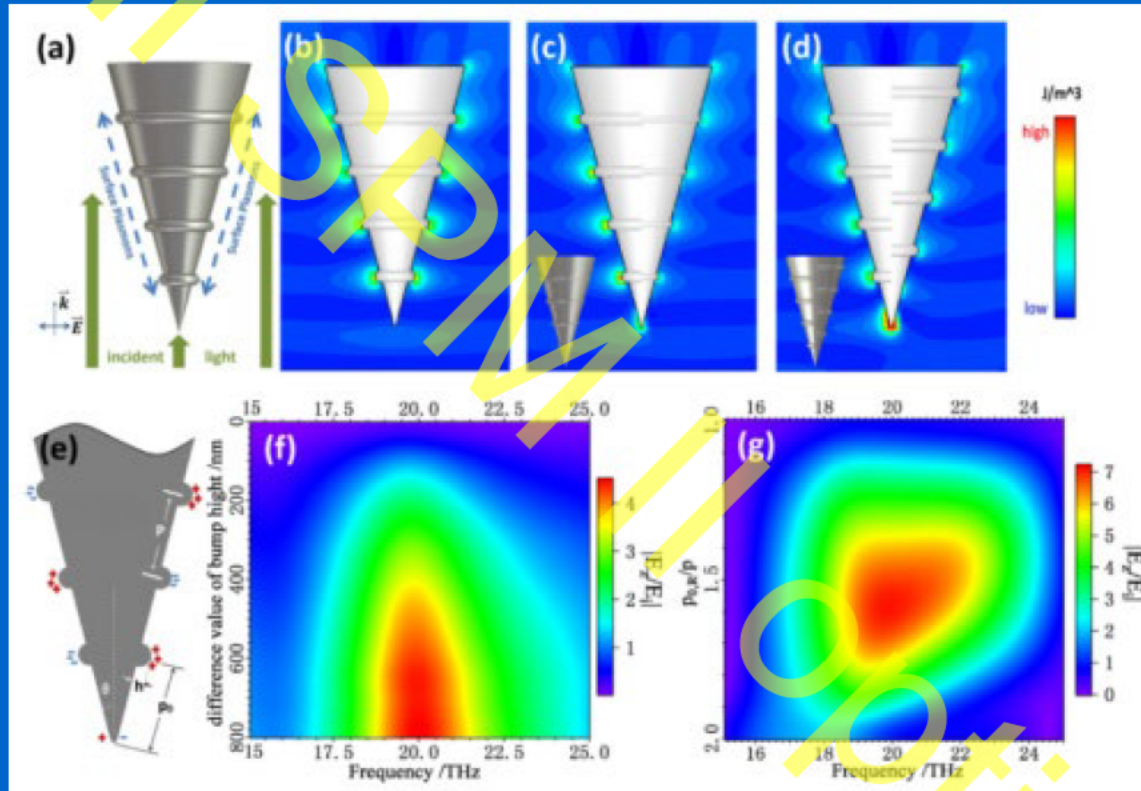

Od plasmonové resonance na povrchově imobilizovaných nanočásticích (Surface-Enhanced, SE) k hrotovému zesílení (Tip-Enhanced, TE)

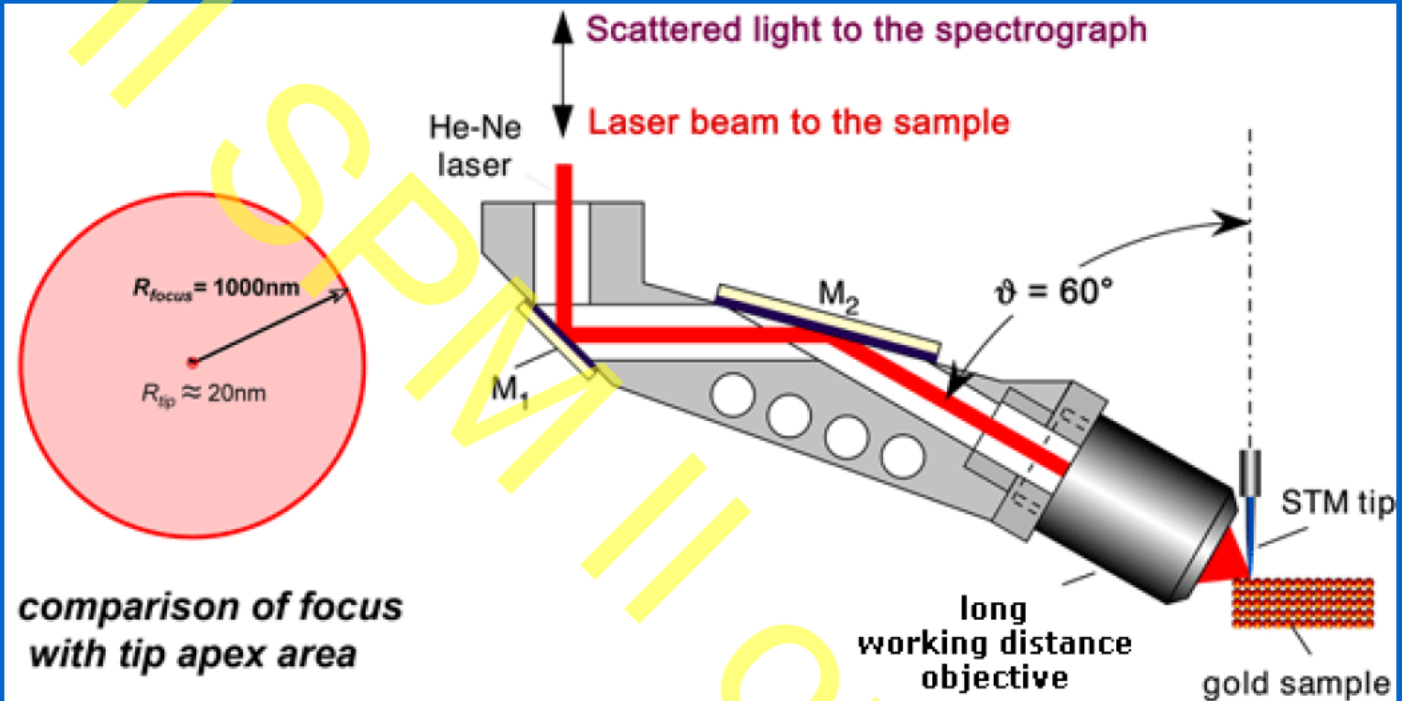
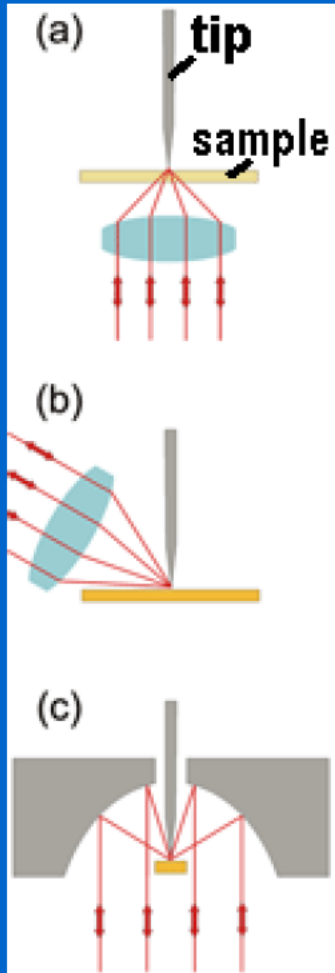
Intenzitní profily lokality hrotu
 $(A = I_{RT}/I_{R0}) \lambda = 541 \text{ nm}, d_{T-S} = 4 \text{ nm}$

Plasmonová rezonance hrotem zesílená (TE)

Plasmonic of SNOM tip patterned with asymmetric nanostructures

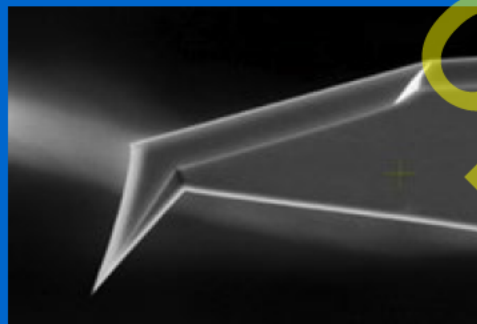
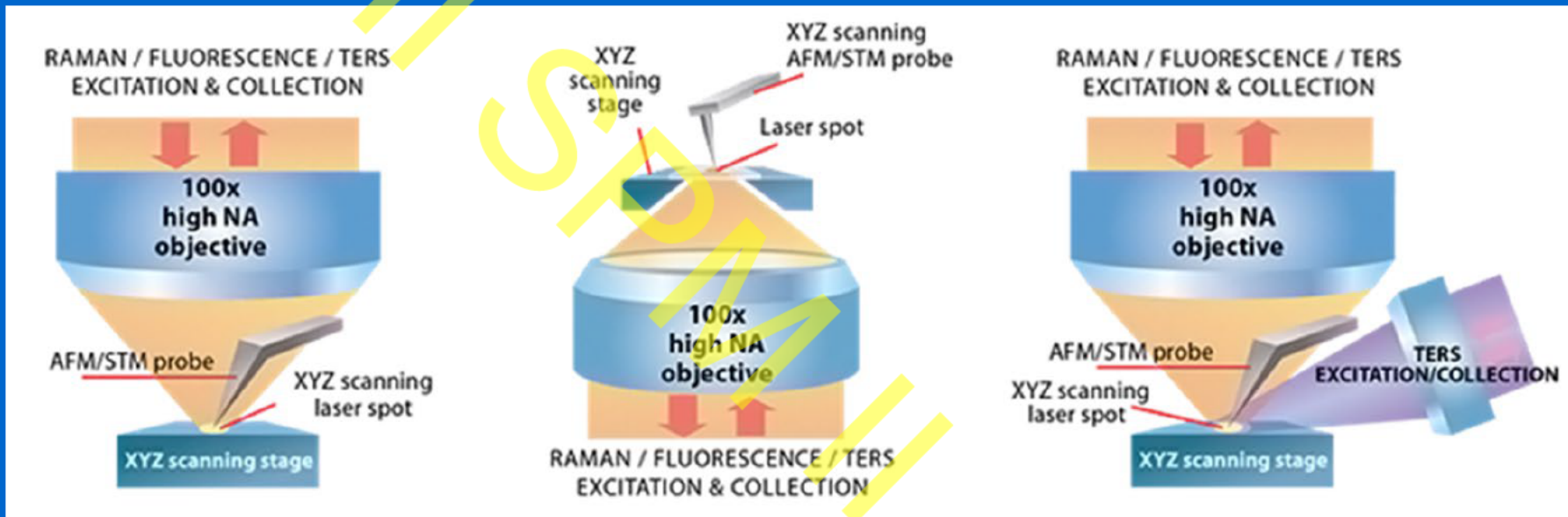
Tip Enhanced Raman Spectroscopy (TERS) Instrumentace

Zdroj: He-Ne laser (632.8 nm) ~0.3 mW na vzorku

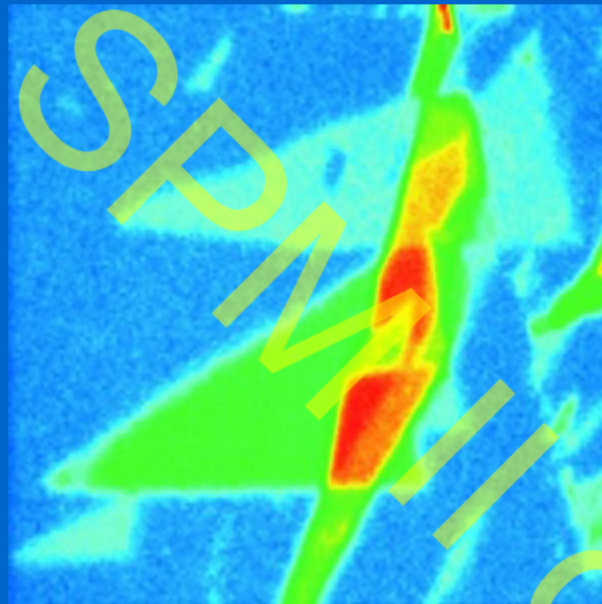
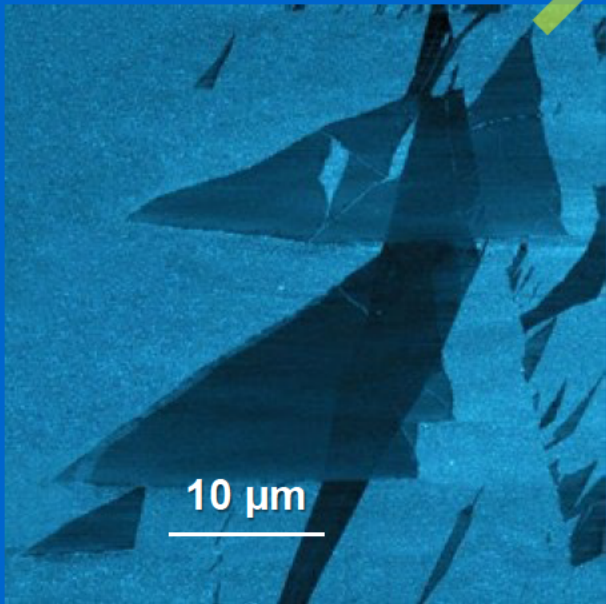
Naresh Kumar, Sandro Mignuzzi, Weitao Su, Debdulal Roy: Tip-enhanced Raman spectroscopy: principles and applications, EPJ Techniques and Instrumentation (2015) 2:9

TE(RS) Instrumentace: Variabilita uspořádání

Optic

AFM-TERS/SNOM: zobrazení + analýza

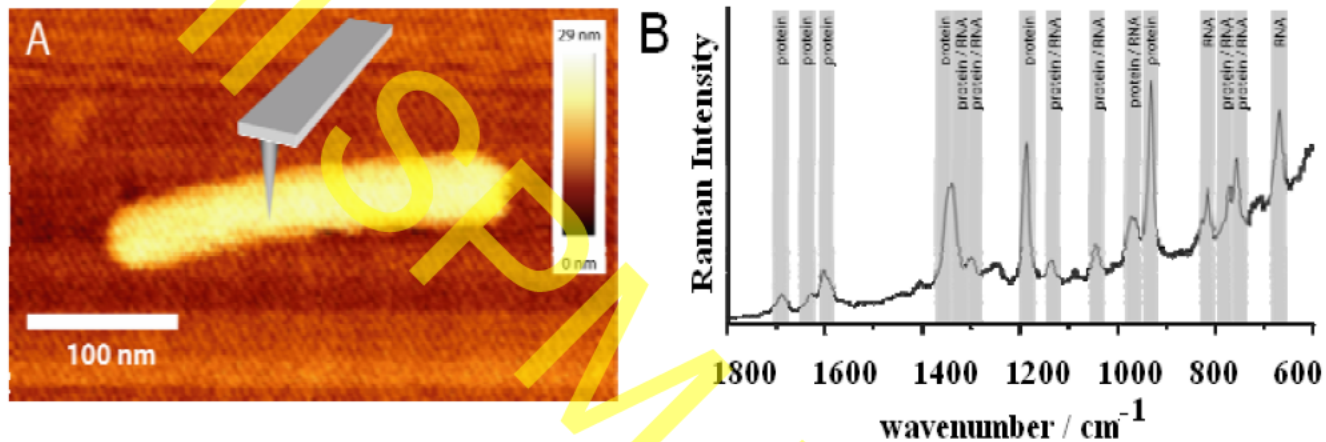

LFM

Raman G-mode

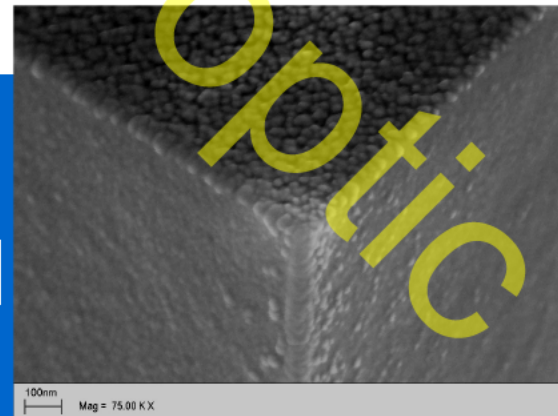
EFM

AFM-TERS: zobrazení + analýza

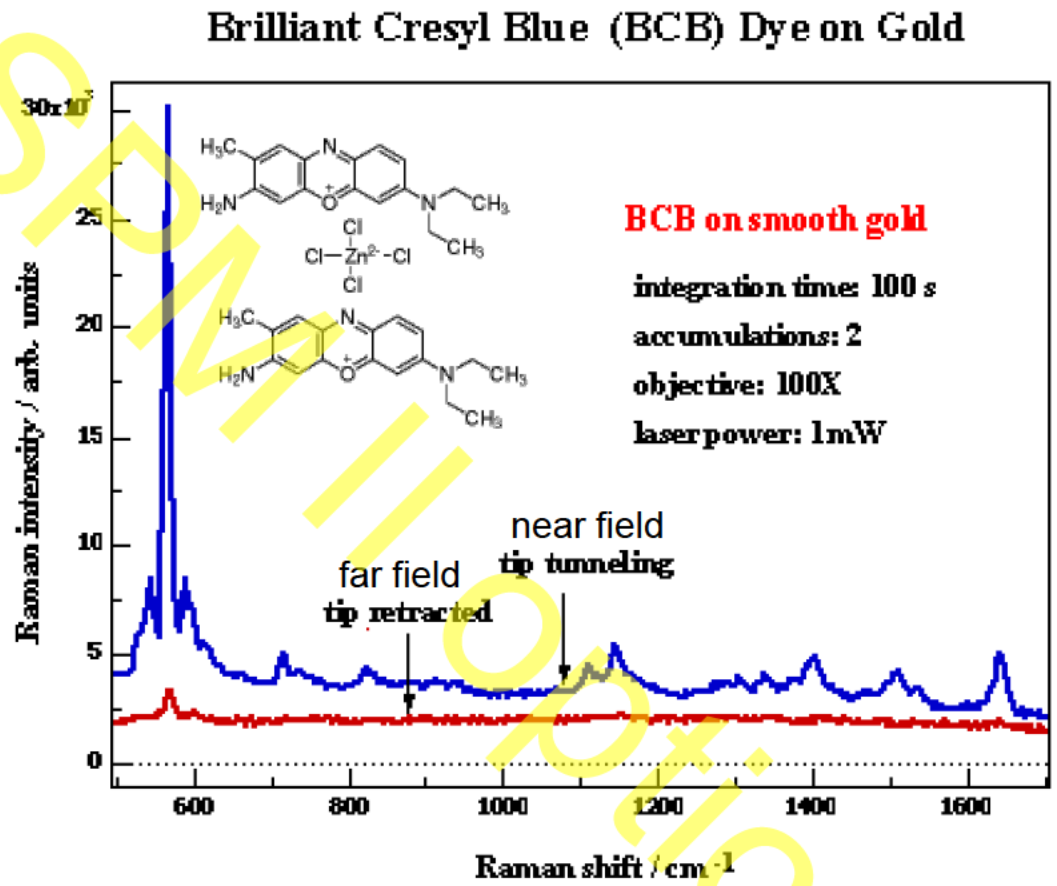
TERS spectroscopic examination of a single tobacco mosaic virus. (A) Before each TERS measurement, an AFM scan with the silver coated AFM tip is performed in order to position the AFM tip directly on a virus. (B) The TERS spectroscopic fingerprint of a tobacco mosaic virus shows that all TERS bands can be assigned protein and RNA contributions.

Metalizovaný (Ag) AFM tip pro TERS/AFM

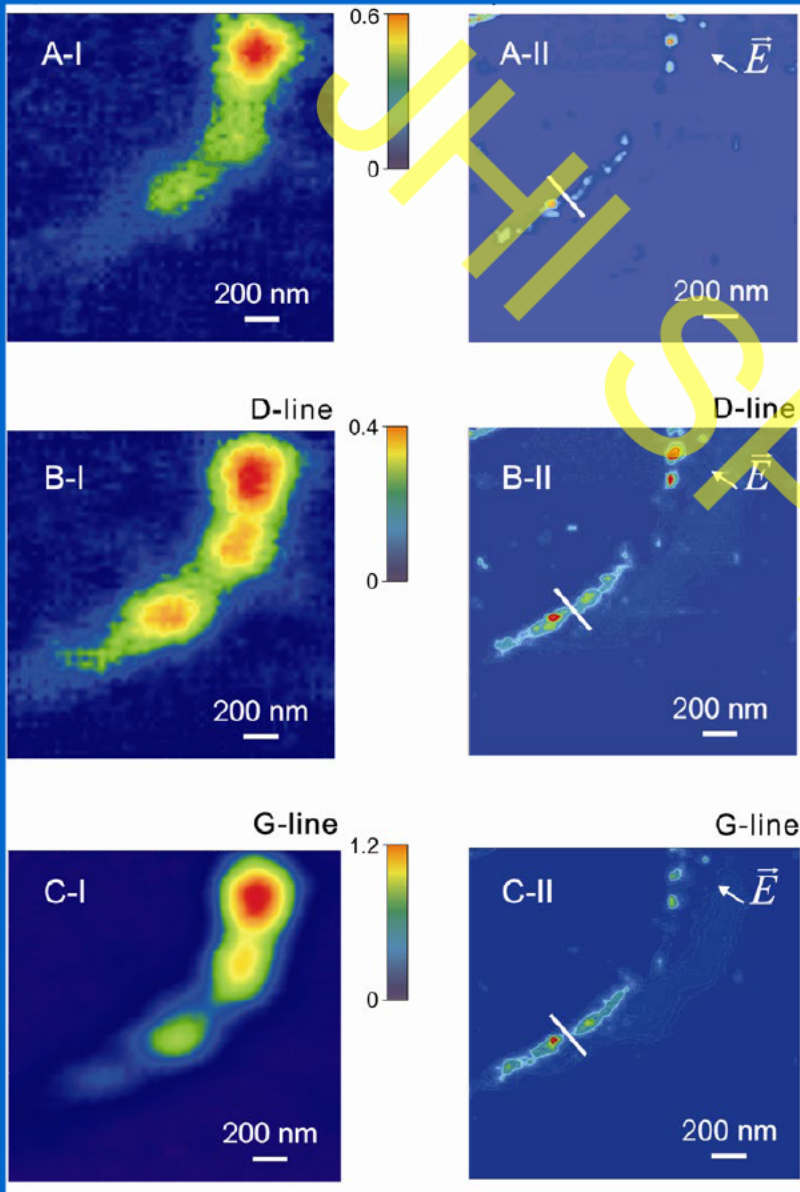

TERS v analýze povrchu

Monovrstva BCB barviva
adsorbovaného na Au filmu
STM Ag-hrot

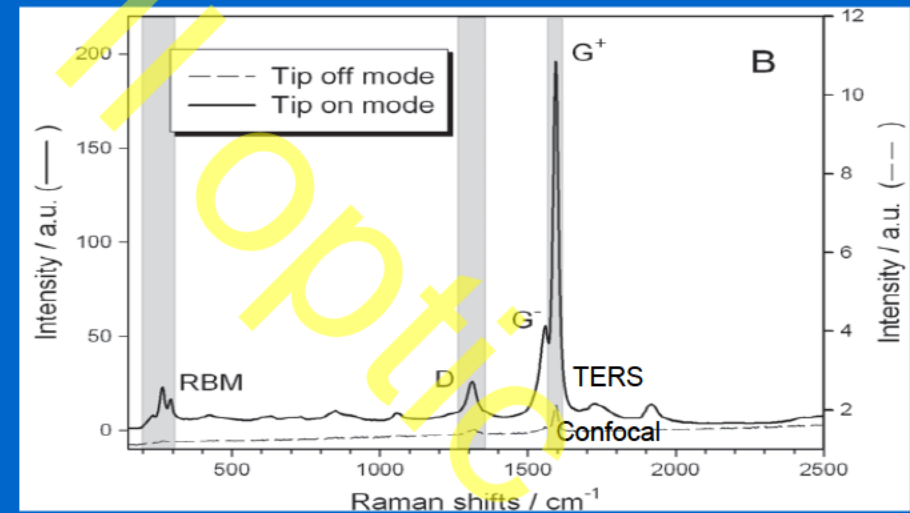

G. Picardi, K. Domke, D. Zhang, B. Ren, J. Steidtner
B. Pettinger *Fritz-Haber-Institut der Max-Planck-Gesellschaft*

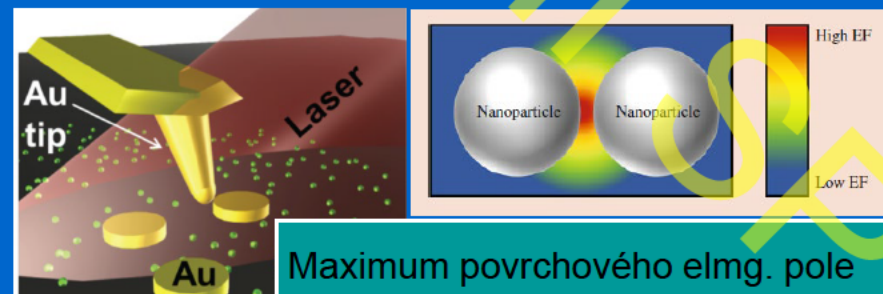

Rozlišení zobrazení a analýzy v režimu vzdáleného pole - confocal (I) a blízkého pole - TERS (II)

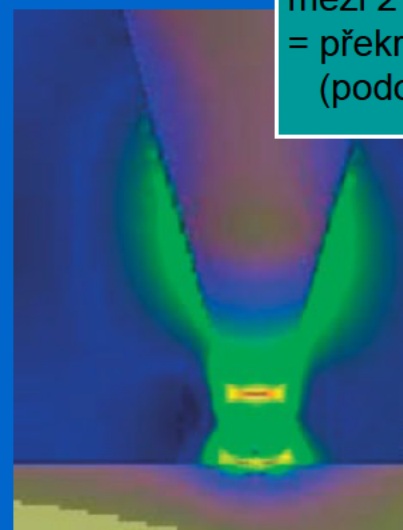
SWCNTs ve vibračních modech
RBM (Radial „Breathing“) 290 cm^{-1}
D („Disorder“) 1300 cm^{-1}
G+ tangenciální C-C stretching 1594 cm^{-1}
I „„tip off““ (‘‘far-field‘‘ confocal)
II „„tip on““ (‘‘near-field‘‘ TERS)

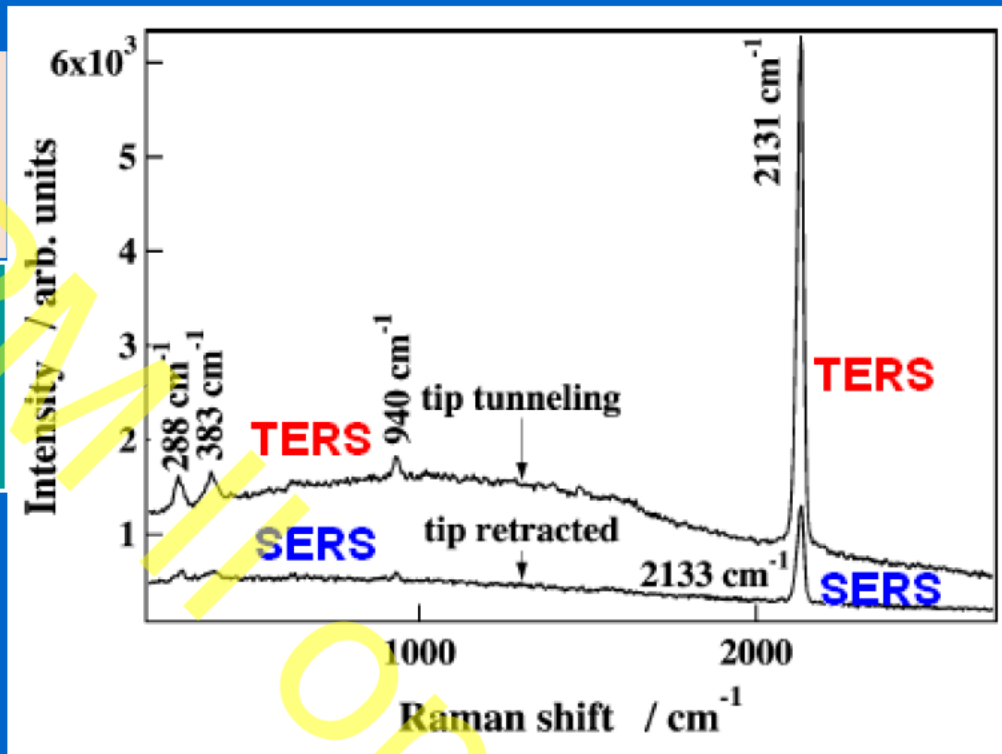
Kombinace SERS a TERS

Maximum povrchového elmg. pole mezi 2 blízkými nanočásticemi = překryv plasmonových rezonancí (podobné rezonanční podmínky)

E-field: Au nanosféra 50 nm
Hrot r = 20 nm, dist. 2 nm

Adsorpce CN na Au
SERS (nanost. ukturovaný povrch Au)
TERS (dtto + Au-tip).
Integrační čas 1 sec, laser 5 mW

význam TERS

Výhody (+)

- + Plasmonová rezonance lokalizovaná na povrchu kovového hrotu (vyzařující anténa, max intenzita el.pole na hrotu) => hrot funguje jako téměř ideální bodový zdroj světla
- + Mobilní „hot spot“ – snímání reprezentativního signálu z celého povrchu vzorku
- + Proces může být laděn (z/do resonance) vkládáním napětí na hrot
- + umožňuje práci *in situ*
- + zesílení $\sim 10^7$

Nevýhody (-)

- nastavení definovaných podmínek
- vliv tvaru hrotu (deformace), složení povrchu hrotu/tvorba oxidu,
- složení elektrolytu, adsorpce z roztoku,
- přehřívání povrchu vzorku ve spotu (!)

Mikroskopie rastrovací sondou

AFM/STM Nanoscope IIIa Multimode (Bruker)

Pro práci v kapalinách a plynech, uzavřená nádobka
Rozlišení ~ 0,1 nm

AFM/STM TopoMetrix TMX 2010

Pro práci v kapalinách a plynech
Rozlišení ~ 0,1 nm

AFM Dimension Icon (Bruker)

pro práci v kapalinách a plynech

AFM-TERS Labram/Combiscope (Horiba)

pro práci v kapalinách a plynech

JFH || SPM || optic